

L'Observateur Espagnol ou le Guide des Libéraux. L'acció de la premsa espanyola progovernamental per a evitar la intervenció francesa

L'Observateur Espagnol ou le Guide des Libéraux. *The action of the Spanish pro-government press to* *prevent French intervention*

per Jordi Roca Vernet*

Universitat de Barcelona

RESUM:

Aquesta recerca demostra com a través de la publicació *L'Observateur Espagnol* (1822-1823) el Govern liberal exaltat espanyol va intentar influir sobre la ciutadania i representants polítics francesos per tal d'evitar la intervenció militar a Espanya. El periòdic espanyol publicat en francès combatrà la imatge difosa per la premsa moderada i l'ultra francesa sobre el procés revolucionari espanyol que es fonamentava en categories polítiques formulades durant la Revolució Francesa. A través d'aquell periòdic, el Govern espanyol contrarestarà la percepció que existia una cultura liberal transnacional capaç d'estendre la revolució a França. Els anys del Trienni foren temps de novetat i ingenuïtat política en la mesura que el Govern liberal exaltat espanyol estava convençut que la pressió de la premsa sobre els ciutadans i polítics francesos podia fer canviar les opinions del Govern francès.

PARAULES CLAU:

Cultura liberal transnacional, premsa, govern liberal exaltat, diaris espanyols en francès, política intervencionista de França, Societat Patriòtica

ABSTRACT:

This research shows how, through the publication *L'Observateur Espagnol* (1822-1823), the exalted Spanish liberal government tried to influence French citizens and political representatives in order to avoid military intervention in Spain. The Spanish newspaper published in French will fight the image spread by the moderate and ultra French press about the Spanish revolutionary process which was based on political categories formulated during the French Revolution. Through that newspaper, the Spanish government will counter the perception that there was a transnational liberal culture capable of spreading the revolution in France. The years of Triennium was a time of novelty and political ingenuity insofar as the exalted Spanish liberal government was convinced that the pressure of the press on French citizens and politicians could change the views of the French government.

KEYWORDS:

Transnational liberal culture, press, exalted liberal government, Spanish newspapers in French, French interventionist policy, Patriotic Society.

Recepció: 10/04/2021. Avaluacions: 20/05/2021, 28/05/2021. Versió definitiva: 27/07/2021.

* Jordi ROCA VERNET. ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-0148-257X>

Introducció

En els darrers temps la historiografia ha reformulat la interpretació de les revolucions dels anys vint des d'una perspectiva transnacional, fent-se ressò dels treballs pioners de Ch. Bayly¹ i E. Biagini,² posant l'èmfasi en les xarxes transnacionals de revolucionaris i contrarevolucionaris, així com en les similituds ideològiques, polítiques, culturals i generacionals d'uns nous agents polítics. Aquesta línia ha generat noves interpretacions que han estat poc integrades en els estudis de la història política de les relacions internacionals.

A continuació presentem una recerca que pretén posar en relació com s'estén la percepció d'amenaça revolucionària a França, vinculada a la cultura liberal revolucionària transnacional, amb l'acció indirecta del Govern liberal espanyol per influir tant en els representants liberals de la cambra parlamentària francesa com en l'opinió dels ciutadans que representen, a fi d'evitar la intervenció armada contra el règim liberal espanyol. Massa sovint s'ha interpretat la política internacional en funció d'un nou ordre polític definit en el Congrés de Viena (1815) i els congressos posteriors, però aquesta recerca posa en relleu les accions dels governs francès i espanyol per a incidir en la política interior del país veí directament o indirecta. Per tant, la dimensió transnacional de la cultura liberal revolucionària i de les pors associades a la revolució conviurà amb els intents de defensar els interessos nacionals més enllà de les pròpies fronteres.

Aquesta investigació se centra en l'anàlisi de la representació que ofereix el periòdic madrileny escrit en francès *L'Observateur Espagnol ou le Guide des Libéraux*, sobre els sectors més radicals del liberalisme exaltat. L'interès per aquests rau en el fet que la premsa francesa els considerarà com l'expressió del terror revolucionari que connectava amb la projecció d'una cultura liberal revolucionària transnacional, i alhora feu molt d'èmfasi en la seva capacitat d'incidir sobre el Govern liberal espanyol. Per a *L'Observateur Espagnol*, la Societat Patriòtica (SP) Landaburiana i el periòdic *El Zurriago* són els principals centres del liberalisme exaltat més radical, i amb menor transcendència es fa ressò dels diaris *La Tercerola*, *El Patriota* i *El Indicador de los espectáculos y el buen gusto*. El periòdic escrit en francès maldarà per contrarestar la representació d'aquells espais del liberalisme exaltat radical i alhora voldrà fer evident la poca influència que tenien sobre el Govern liberal exaltat d'Evaristo San Miguel. La hipòtesi d'aquesta recerca és que el Govern de San Miguel es preocupà de traslladar a la ciutadania i als parlamentaris francesos una representació del liberalisme exaltat radical completament distinta de la que circulava entre els diaris moderats i altres francesos, amb la pretensió d'aturar la deriva intervencionista del Govern francès. Tot i que no s'aconseguí impedir la invasió de les tropes franceses, conegudes com els Cent Mil Fills de Sant Lluís, sí que es constatà la convicció de les autoritats espanyoles que la ciutadania

1. C. A. BAYLY, *El nacimiento del mundo moderno*, Madrid, Siglo XXI, 2010.

2. C. A. BAYLY, E. BIAGINI (ed.), *Giuseppe Mazzini and the globalisation of democratic nationalism*, Oxford, Oxford University Press - British Academy, 2008.

francesa era essencialment liberal i, per tant, contrària a la intervenció. També es fa perceptible que la premsa era capaç de mobilitzar la ciutadania i pressionar els governs fins al punt d'incidir en les seves decisions. L'objectiu d'aquest article és demostrar com la cultura liberal revolucionària tingué un abast transnacional que despertà les pors de l'extensió de la revolució, i alhora mostrar com els governs nacionals combateren a bastament les expressions revolucionàries transnacionals en la mesura que les perceberen com una amenaça per a la seva supervivència.

Aquest estudi s'estructura en quatre eixos: primer, acreditar els lligams entre el periòdic i el Govern d'Evaristo San Miguel i determinar la difusió del periòdic en territori francès; segon, exposar com es duqué a terme la campanya per a desacreditar l'SP Landaburiana; tercer, dirimir com emergí la por al liberalisme exaltat radical en la mesura que aquest s'interpretà en funció de les categories polítiques formulades durant la Revolució Francesa; quart, constatar el convenciment absolut del Govern liberal espanyol que la política intervencionista francesa fracassaria d'una manera o altra.

Aquesta recerca adopta una perspectiva d'anàlisi centrada en les representacions culturals del liberalisme exaltat radical formulades des de la premsa afí al Govern per tal d'incidir en la política francesa. Aquestes representacions cal interpretar-les com una resposta a la conformació d'una cultura liberal revolucionària transnacional que s'estén a través de la circulació d'idees i de persones tant al sud d'Europa com en el món atlàntic. En els darrers temps vivim un auge de les recerques que adopten un enfoc transnacional per analitzar els processos revolucionaris que tenen l'origen en els estudis sobre la Revolució Francesa, sota el guiatge, entre d'altres, d'Annie Jourdan,³ Alan Forrest, Matthias Middell,⁴ Jean-Numa Ducange,⁵ fins al recent volum publicat a *Annales Historiques de la Révolution Française*, coordinat per Maxime Kaci, Anna Karla i Aurélien Lignereux.⁶ Aquesta línia historiogràfica ha tingut la seva homòloga en els estudis sobre el fenomen revolucionari en el món iberoamericà. Des d'aquesta línia d'estudi cal subratllar els treballs de Matthew Brown,⁷ Gabriel Paquette,⁸ Jorge Luengo,⁹

3. A. JOURDAN, *La Révolution, une exception française?*, París, Flammarion, 2004.

4. A. FORREST, M. MIDDELL, «Introduction», dins A. FORREST, M. MIDDELL, (dir.), *The Routledge Companion to the French Revolution in World History*, Londres, Routledge, 2016, 1-20.

5. J. N. DUCANGE, *La Révolution française et l'histoire du monde: deux siècles de débats historiques et politiques*, París, A. Colin, 2014.

6. M. KACI, A. KARLA, A. LIGNEREUX, «L'âge des révolutions: rebonds transnationaux», *Annales historiques de la Révolution Française* 397, 2019, 3-11.

7. M. BROWN, G. PAQUETTE, «The Persistence of Mutual Influence: Europe and Latin America in the 1820s», *European History Quarterly* 41, 2011, 387-396, DOI: <https://doi.org/10.1177/02656914111405297>.

8. G. PAQUETTE, «The study of political thought in the iberoatlantic world during the age of Revolutions», *Modern Intellectual History* 10, 2013, 437-448, DOI: <https://doi.org/10.1017/S1479244313000097>.

9. J. LUENGO, «Forging parliamentary space: revolutionary assemblies in New Granada and Spain, 1810-31», *Parliaments, Estates and Representation* 37:2, 2017, 130-147, DOI: <https://doi.org/10.1080/02606755.2017.1333774>.

Pol Dalmau,¹⁰ Clement Thibaud,¹¹ Oriol Regué,¹² Ivana Frasquet,¹³ Jordi Roca Vernet,¹⁴ entre tants altres. Paral·lelament, altres investigadors han perseverat en una perspectiva transnacional que se centra en les xarxes i circulació d'idees i persones en els països del sud d'Europa (Espanya, França, Piemont, Nàpols, Portugal o Grècia). En aquesta línia de recerca cal esmentar els treballs de Richard Stites,¹⁵ Maurizio Isabella,¹⁶ Agostino Bistarelli,¹⁷ Gregorio Alonso,¹⁸ Jens Späth,¹⁹ Susanna Rabow-Edling,²⁰ Derek Offord,²¹ Gonzalo Butrón,²² Carmine Pinto, Pedro Rújula,²³ Álvaro

10. J. LUENGO, P. DALMAU, «Writing Spanish history in the global age: connections and entanglements in the nineteenth century», *Journal of Global History* 13:1, 2018, 423-445, DOI: <https://doi.org/10.1017/S1740022818000220>.

11. C. THIBAUD, «Les idées et les pratiques révolutionnaires (une perspective globale au XIX siècle)», dins P. SINGARAVÉLOU, S. VENAYRE (dir.), *Histoire du monde au XIX siècle*, París, Fayard, 2017.

12. G. PAQUETTE *et al.*, «New directions in the political history of the Spanish-Atlantic world, c. 1750-1850», *Journal of Iberian and Latin American Studies* 24:2, 2018, 175-182, DOI: <https://doi.org/10.1080/14701847.2018.1492325>.

13. I. FRASQUET, «Independencia o Constitución: América en el Trienio Liberal», *Historia Constitucional* 21, 2020, 170-199, DOI: <https://doi.org/10.17811/hc.v0i21.670>.

14. J. ROCA VERNET, «Sociedades Patrióticas en las revoluciones constitucionales iberoamericanas (1810-1823)», dins I. FRASQUET, P. RÚJULA (ed.), *El Trienio liberal (1820-1823). Balance y perspectivas*, Saragossa, Institución Fernando el Católico, 2021, en premsa.

15. R. STITES, *The Four Horsemen. Riding to Liberty in Post-Napoleonic Europe*, Oxford, Oxford Univ. Press, 2014; i R. STITES, «Decembristas con acento español», *Cuadernos de Historia Contemporánea* 38, 2016, 15-30, DOI: <https://doi.org/10.5209/CHCO.54288>.

16. M. ISABELLA, *Risorgimento in Exile: Italian Emigrés and the Liberal International in the Post-Napoleonic Era*, Londres, OUP Oxford, 2009, DOI: <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199570676.001.0001>; M. ISABELLA, «Citizens or faithful and the liberal revolutions of the 1820 in Southern Europe», *Modern Intellectual History* 12:3, 2015, 555-578, DOI: <https://doi.org/10.1017/S147924431400078X>.

17. A. BISTARELLI, *Gli esuli del Risorgimento*, Bolònia, Mulino, 2011.

18. G. ALONSO, «'A Great People Struggling for Their Liberties': Spain and the Mediterranean in the Eyes of the Benthamites», *History of European Ideas* 2014, DOI: <http://dx.doi.org/10.1080/01916599.2014.914308>.

19. W. DAUM, J. SPÄTH (ed.), «Un primo liberalismo transnazionale? Verso il bicentenario delle rivoluzioni mediterranee del 1820-23», *Rivista Storica Italiana* CXXX, fasc. II, 2018.

20. S. RABOW-EDLING, «The Decembrist Movement and the Spanish Constitution of 1812», *Historia Constitucional* 13, 2012, 143-161, DOI: <https://doi.org/10.17811/hc.v0i13.328>.

21. D. OFFORD, «The response of the Russian Decembrists to Spanish politics in the age of Ferdinand VII», *Historia Constitucional* 13, 2012, 163-191, DOI: <https://doi.org/10.17811/hc.v0i13.329>.

22. G. BUTRÓN PRIDA, *Nuestra sagrada causa. El modelo gaditano en la revolución piemontesa de 1821*, Cadis, Fundación Municipal de Cultura Excmo. Ayuntamiento de Cádiz, 2006; G. BUTRÓN PRIDA, «La inspiración española de la revolución piemontesa de 1821», *Historia Constitucional* 13, 2012, 73-97, DOI: <https://doi.org/10.17811/hc.v0i13.325>.

23. C. PINTO, P. RÚJULA, «Introduzione. La monarchia dopo la rivoluzione. Europa e America Latina tra restaurazione borbonica e guerre civili (1814-1867)», *Memoria e ricerca* 62, 2019, 395-402.

París,²⁴ Juan Luis Simal,²⁵ Eva Latorre,²⁶ Laurent Nagy,²⁷ Nerea Basabe,²⁸ Ana Cristina Araujo,²⁹ Jordi Roca Vernet,³⁰ entre d'altres. La majoria d'aquests darrers han maldat per interconnectar ambdós circuits (atlàntic i mediterrani) en un de sol, i alhora cercar similituds entre discursos i pràctiques revolucionàries.

La representació del liberalisme exaltat radical s'articularà al voltant del periòdic *El Zurriago* i de l'SP Landaburiana. L'estudi de les societats patriòtiques en els darrers de temps ha posat en relleu com esdevingueren espais de configuració d'una cultura revolucionària transnacional en la mesura que foren permeables a idees i persones de procedències diverses. En una recerca precedent vam abordar les similituds i els vincles de les societats patriòtiques d'Amèrica Llatina, Espanya i Portugal des del 1810 al 1823.³¹ L'anàlisi comparat d'aquestes societats demostrava com esdevingueren centres que volien projectar-se sobre els poders polítics instituïts locals, regionals o nacionals. També eren espais permeables a diversos col·lectius socials i alhora eren generadors de discursos polítics que infonien autoritat a aquells que pretenien desafiar o reafirmar el poder governamental. Aquesta línia de recerca s'emmarcava en el procés de renovació que s'havia produït en l'estudi de les societats d'amics de la Constitució (anteriorment conegudes com a jacobines o republicanes)³² durant la Revolució Francesa. Així, els nous estudis han demostrat que aquestes societats mantingueren contactes amb les societats *antiesclavistes* britàniques, fet que determinà un procés de radicalització de les

24. A. PARÍS, «Armar al pueblo en defensa del rey: las milicias contrarrevolucionarias y realistas en Europa (1789-1830)», *Rubrica contemporánea* 18, 2020, 23-51, DOI: <https://doi.org/10.5565/rev/rubrica.214>.

25. J. L. SIMAL, *Emigrados. España y el exilio internacional, 1814-1834*, Madrid, Centro de Estudios Políticos y Constitucionales, 2012; i J. L. SIMAL, «Circulación internacional de modelos políticos en la era postnapoleónica: cultura, debate y emulación constitucionales Internacionales», *Revista de Estudios Políticos* 175, 2017, 269-298.

26. E. LATORRE, *Filohelenismos hispánicos. Lo griego como referente de autorrepresentación en los discursos ideológicos de España e Hispanoamérica (1821-1824)*, tesi doctoral inèdita dirigida per Pedro Bádenas de la Peña, Madrid, Universidad Complutense de Madrid, 2019.

27. L. NAGY, «L'émissaire de charbonnerie française au service du trienio liberal», *Historia constitucional* 15, 2014, 223-254, DOI: <https://doi.org/10.17811/hc.v0i15.403>.

28. N. BASABE, «Francia y la "Revolución española" (1820-1823): ¿un espejo en el que mirarse?», *Historia y Política* 45, 2021, 85-114. <https://doi.org/10.18042/hp.45.04>.

29. A. C. ARAUJO, «Confluencias políticas en el Trienio Liberal: el proceso de la Revolución portuguesa de 1820 y el modelo constitucional gaditano», *Historia y Política* 45, 2021, 53-83. <https://doi.org/10.18042/hp.45.03>.

30. J. ROCA VERNET, «Democracia y federalismo internacional. Del exilio liberal italiano a los exaltados españoles», dins I. FERNÁNDEZ SARASOLA (ed.), *Constituciones en la sombra. Proyectos constitucionales españoles (1809-1823)*, Madrid, Centro de Estudios Político Constitucionales - Itinere, 2014, 98-163.

31. J. ROCA VERNET, «Sociedades Patrióticas en las revoluciones...».

32. M. VOVELLE, *Les Jacobins: De Robespierre à Chevènement*, París, La Découverte, 2001; i P. CLARK, *British Clubs and Societies, 1580-1800: The Origins of an Associational World*, Oxford, Oxford University Press, 2001.

primeres, com ens ha explicat M. Alpaugh³³ o, fins i tot, R. Duthille,³⁴ qui considera que aquestes s'erigiren com una mena de *contraparlament*.

Aquesta investigació pretén demostrar que les societats patriòtiques es convertiren en un element fonamental per a interpretar la deriva radical del procés revolucionari espanyol, la seva inserció en una cultura liberal revolucionària transnacional, i alhora que en elles es projectà la por al procés revolucionari com una recreació de l'experiència revolucionària republicana francesa. Tot i això, alguns autors han demostrat que paral·lelament sorgí una cultura liberal moderada també d'abast transnacional que interpretà aquelles societats com una amenaça cap a l'autoritat representativa dels governs.³⁵ Aquesta interpretació fou àmpliament compartida per diversos grups moderats espanyols que veien en les societats patriòtiques la continuïtat del procés revolucionari i una mena de contrapoder que desafiava reiteradament les institucions liberals, tant les electes com les delegades.³⁶

Les societats patriòtiques eren expressions de sociabilitat formal amb finalitats polítiques que s'organitzaven per educar políticament els ciutadans, articular l'opinió pública i vigilar tant les autoritats com els funcionaris públics per tal que complissin escrupolosament amb la llei. No obstant això, algunes de les darreres recerques demostren que foren espais permeables a diversos col·lectius, en els quals s'articularen diverses expressions de justícia popular i en els quals es produí un aprenentatge de l'exercici de la sobirania en un parlament alternatiu.³⁷ Aquestes societats són característiques de la Revolució Liberal, ja que sorgeixen essencialment durant el Trienni Liberal i després reapareixen esporàdicament en els anys trenta i quaranta.³⁸ Posteriorment esdevingueren un model per als clubs polítics del liberalisme progressista durant la dècades dels cinquanta i seixanta.³⁹

33. M. ALPAUGH, «The British Origins of the French Jacobins: Radical Sociability and the Development of Political Club Networks, 1787-1793», *European History Quarterly* 44:4, 2014, 593-619, DOI: <https://doi.org/10.1177/0265691414546456>.

34. R. DUTHILLE, «Respectability vs political agency: a dilemma for British radical societies», dins V. CAPDEVILLE, A. KERHERVÉ (ed.), *British Sociability in the Long Eighteenth Century, Challenging the Anglo-French Connection*, Suffolk, Boydell and Brewer Limited, 251-270, DOI: <https://doi.org/10.1017/9781787444904.019> - <https://hal.archives-ouvertes.fr/hal-02405765/document>.

35. R. KOEKKOEK, «Against Popular Societies and Faction: Transatlantic Discourses of Moderation in the American, French and Dutch Republics of the 1790s», dins I. DE HAAN, M. LOK (ed.), *The Politics of Moderation in Modern European History*, Londres, Palgrave Studies in Political History, 2019, 29-49, DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-030-27415-3_2.

36. J. ROCA VERNET, «Sociedades patrióticas», dins P. RÚJULA, I. FRASQUET, *El Trienio Liberal (1820-1823): una mirada política*, Granada, Comares, 2020, 239-262.

37. ROCA VERNET, «Sociedades...», 256-262.

38. J. ROCA VERNET, «Las sociedades patrióticas del liberalismo exaltado al liberalismo democrático (1820-1854)», dins R. ARNABAT, M. DUCH, (ed.), *Historia de la Sociabilidad Contemporánea. Del asociacionismo a las Redes Sociales*, València, Publicacions de la Universitat de València, 2014, 39-67.

39. E. HIGUERAS CASTAÑEDA, «Las Tertulias Progresistas: un modelo de sociabilidad política en el Sexenio Democrático (1868-1874)», *Investigaciones históricas: Época Moderna y Contemporánea* 37, 2017, 8-39, DOI: <https://doi.org/10.24197/ihemc.37.2017.8-39>.

Durant el Trienni Liberal es produí una acceleració del procés revolucionari a la tardor de 1822, arran de la derrota del cop d'estat reialista del 7 de juliol de 1822 i de l'arribada al poder d'un nou govern. Això es traduí en una transformació de les societats patriòtiques que es convertiren en el centre de l'activitat política del liberalisme exaltat, que incloïa també el més radical. Les dues societats patriòtiques més multitudinàries i rellevants d'aquells temps foren l'SP Landaburiana i la Tertúlia Patriòtica de Lacy, establertes a Madrid i a Barcelona respectivament. La renovació dels estudis sobre les societats patriòtiques ha mostrat com aquestes tingueren una incidència en la dinàmica política superior a la que els havia reservat el relat històric coetani. Aquestes societats s'erigiren en contrapoders que pressioaven i desestabilitzaven les autoritats polítiques. Per tant, el darrer any del Trienni Liberal esdevindrien una font de tensió permanent entre les autoritats polítiques i el poder revolucionari que aquelles societats representen, ja que la seva font de legitimitat prové de la confluència dels diversos sectors polítics i socials amalgamats en el liberalisme exaltat. No obstant això, l'evolució de la Societat Patriòtica madrilenya i de la tertúlia patriòtica barcelonina és prou divergent arran d'algunes diferències: la de longevitat, la de la capacitat d'aglutinar sensibilitats polítiques diverses en el si del liberalisme exaltat, i la de la possibilitat d'erigir-se amb un poder polític a l'ombra que incidís en la renovació de les autoritats electes. Mentre que la tertúlia barcelonina aconseguirà perpetuar-se durant gairebé un any, conduirà el procés de renovació de les autoritats i alhora esdevindrà un espai de negociació entre les diverses societats secretes i sensibilitats del liberalisme exaltat,⁴⁰ a Madrid succeirà tot el contrari en la mesura que la societat tendirà gradualment a identificar-se amb el sector més radical del liberalisme exaltat, cosa que l'allunyarà dels consensos necessaris per a encapçalar una alternativa política sòlida. Malauradament encara no disposem de cap recerca en profunditat que s'hagi ocupat de l'anàlisi de l'SP Landaburiana d'ençà de la d'Alberto Gil Novales,⁴¹ a diferència del cas barceloní.

Les recerques sobre les societats patriòtiques estan inexorablement vinculades a l'estudi de la premsa arran de l'escassetat de la documentació sobre aquelles. Des de fa algunes dècades s'ha produït una renovació en l'estudi de la premsa del Trienni Liberal sota el guiatge de les recerques de B. Sánchez Hita,⁴² V. Sánchez Martín,⁴³

40. J. ROCA VERNET, *La Barcelona revolucionària i liberal: exaltats, milicians i conspiradors*, Lleida, Editorial Pagès, Fundació Noguera, 2011.

41. A. GIL NOVALES, *Las sociedades patrióticas (1820-1823): las libertades de expresión y de reunión en el origen de los partidos políticos*, 2 vols, Madrid, Tecnos, 1975.

42. B. SÁNCHEZ HITA, «La prensa como fuente para la revisión y reconstrucción del corpus hemerográfico gaditano del Trienio Liberal (1820-1823)», *Pasado y Memoria. Revista de Historia Contemporánea* 22, 211-233, DOI: <https://doi.org/10.14198/PASADO2021.22.07>.

43. V. SÁNCHEZ MARTÍN, «Afrancesados, moderados, exaltados, masones y comuneros: periódicos y periodistas ante el conflicto político en la prensa de Madrid durante el Trienio Liberal (1820-1823)», *El Argonauta Español* 17, 2020, <http://journals.openedition.org/argonauta/4257>, DOI: <https://doi.org/10.4000/argonauta.4257>.

R. Arnabat,⁴⁴ E. Larriba,⁴⁵ G. Dufour,⁴⁶ J. R. Aymes,⁴⁷ J. Roca Vernet,⁴⁸ que ofereix més complexitat als seminals treballs d'A. Gil Novales,⁴⁹ J. F. Fuentes Aragonés⁵⁰ o I. Zavala.⁵¹ Tampoc no disposem de gaires estudis dedicats a la premsa en francès o en italià que es publica a Espanya, probablement per la dificultat d'accedir a les fonts. Tampoc no disposem de treballs que analitzin el ressò que la premsa europea té entre els diaris publicats a Espanya.

El debat historiogràfic al voltant del concepte d'opinió pública ha omplert una multitud de pàgines, i és analitzat tant des del punt de vista del significat que se li atorgava a l'època com de l'ús que n'han fet les ciències socials en les darreres dècades a partir de l'anàlisi de l'espai públic per Jürgen Habermas i dels estudis de Walter Lippmann sobre la participació dels mitjans de comunicació en l'opinió pública.⁵² A l'època, la noció d'opinió pública no s'identificava exclusivament amb les publicacions impreses sinó que s'obria al dret de petició i a les queixes adreçades a Corts,⁵³ tot i que alguns liberals exaltats també interpretarien les societats patriòtiques com espais de creació de l'opinió pública. Per tot plegat, no es pot identificar l'opinió pública amb la premsa publicada a l'època, tot i que la rellevància de l'impacte de les publicacions esdevé cabdal per a conèixer l'opinió pública d'aquells temps. Per tant, aquest article s'ocupa essencialment de com les publicacions periòdiques produïdes des d'Espanya maldaren per incidir en la construcció de l'opinió pública francesa en la mesura que participar de l'opinió publicada era una de les poques vies que el Govern espanyol tenia per a influir en la ciutadania francesa.

44. R. ARNABAT-MATA, «Más allá de Barcelona: la prensa en Cataluña durante el Trienio Liberal (1820-1823)», *El Argonauta Español* 17, 2020, <http://journals.openedition.org/argonauta/4492>, DOI: <https://doi.org/10.4000/argonauta.4492>.

45. E. LARRIBA, «La prensa», dins P. RÚJULA, I. FRASQUET, *El Trienio Liberal (1820-1823): una mirada política*, Granada, Comares, 2020, 187-211.

46. G. DUFOUR, «La campagne de presse des Amis de la Religion en faveur de l'intervention militaire française en Espagne en 1823», *El Argonauta Español* 12, 2015, <http://journals.openedition.org/argonauta/2117>, DOI: <https://doi.org/10.4000/argonauta.2117>.

47. J. R. AYMES, «La situación política de España en 1821 evocada en el diario parisino "Journal des villes et des campagnes et la Feuille parisienne, réunis"», *Historia Constitucional* 21, 2020, 200-255, DOI: <https://doi.org/10.17811/hc.v0i21.671>.

48. J. ROCA VERNET, «Liberales exaltados republicanzados en la prensa de Barcelona del Trienio Liberal», *El Argonauta Español* 17, 2020, <http://journals.openedition.org/argonauta/4311>, DOI: <https://doi.org/10.4000/argonauta.4311>.

49. GIL NOVALES, *Las sociedades patrióticas (1820-1823)*...

50. J. F. FUENTES, «Estructura de la prensa española en el Trienio Liberal: difusión y tendencias», *Trienio* 24, 1994, 165-196.

51. I. M. ZAVALA, «La prensa exaltada en el Trienio Constitucional: "El Zurriago"», *Bulletin Hispanique* 69, 3-4, 1967, 365-388.

52. R. CHARTIER, *Espacio público, crítica y desacralización en el siglo XVIII. Los orígenes culturales de la Revolución Francesa*, Barcelona, Gedisa, 2003; i J. M. RUBIO FERRERES, «Opinió pública y medios de comunicació. Teoría de la agenda settings», *Gazeta de Antropología* 25, 2009, <https://digibug.ugr.es/handle/10481/6843>, última consulta 17 de juny de 2021.

53. I. FERNÁNDEZ SARASOLA, «La opinión pública. De la Ilustración a las Cortes de Cádiz», *Ayer* 80, 2010, 53-81.

El diari i el Govern d'Evaristo San Miguel

Durant el Trienni es publicaren a Madrid quatre periòdics en francès (*L'Echo de l'Europe* i *Le Régulateur*, 1821; *La Boussole*, 1822; i *L'Observateur Espagnol o Guide des Libéraux*, 1822-1823) i un periòdic en italià (*Il liberale italiano*, 1822). No deixa de resultar paradoxal que la ciutat on es publicaren més periòdics en francès o en italià fos la ciutat que tenia menys nombre d'estrangers en relació amb la seva població, comparat amb d'altres ciutats com Barcelona, Sant Sebastià, Màlaga o Cadis. L'explicació cal trobar-la en la presència de la comunitat diplomàtica i de financers internacionals molt ben connectats amb els seus governs respectius. Per tant, la premsa espanyola publicada en francès s'adreçà a aquesta comunitat i alhora es volgué difondre a França per tal d'incidir en l'opinió de la ciutadania de París i d'alguna altra ciutat, i entre els diputats francesos.

Les darreres recerques han mostrat l'existència d'una doble temporalitat,⁵⁴ en paraules de Laurent Nagy: mentre que a Espanya es produïa el pronunciament de Rafael del Riego, a França es desencadenava un gir conservador marcat pel magnicidi del duc de Berry i l'aniversari de la mort de Lluís XVI, que afavorí l'aprovació d'una llei de censura contra la premsa. Gradualment, es va produir un procés creixent de repressió conservadora que s'exacerbava cada vegada que s'avortava una conspiració o insurrecció, fet que ha portat Nerea Basabe a definir el període com el Trienni Antiliberal.⁵⁵ D'aquesta manera, la lectura de *L'Observateur Espagnol* esdevindria una manera de conèixer de primera mà l'activitat política a Espanya, les relacions entre els governs liberals d'Europa, i les solidaritats entre liberals d'arreu. Així, convé interpretar l'activitat del periòdic com un mitjà per a establir complicitats amb els liberals francesos per tal d'animar-los a pressionar el seu Govern per evitar una possible intervenció militar a Espanya. En la segona part del títol del periòdic, *L'Observateur Espagnol ou le Guide des libéraux*, explicitava considerablement que s'havia de convertir en un far per als liberals (francesos i espanyols). L'amenaça d'invasió francesa va sobrevolar el Govern liberal espanyol des de ben aviat en la mesura que proliferaren les insurreccions liberals i les xarxes de revolucionaris transnacionals, i s'estenien les mostres de simpaties populars envers el règim liberal espanyol.

Periòdics escrits en francès s'havien publicat a Madrid gairebé des de l'inici del Trienni Liberal; així, rere *L'Echo de l'Europe* i *Le Régulateur* hi havia el periodista francès Pierre Chapuis, acompanyat per Jean Thiébault, antic oficial que havia entrat a Espanya conjuntament amb Francisco Espoz y Mina.⁵⁶ D'acord amb S.

54. L. NAGY, «Les premiers échos du pronunciamiento de 1820 dans la presse parisienne», *El Argonauta Español* 15, 2018, URL: <http://journals.openedition.org/argonauta/2726>, DOI: <https://doi.org/10.4000/argonauta.2726>.

55. N. BASABE, «Francia y la "Revolución española" (1820-1823): ¿un espejo en el que mirarse?», *Historia y Política* 45, 85-114, concretament 101, DOI: <https://doi.org/10.18042/hp.45.04>.

56. L. NAGY, «La Sainte-Alliance des Peuples face a une resistance nationale. Circulation et diffusion d'idees fraternelles et cosmopolites durant le trienio liberal», *Historia Constitucional* 17, 2016, 103-125, especialment 108, DOI: <https://doi.org/10.17811/hc.v0i17.459>.

Bustos, l'origen de *Le Régulateur* seria l'interès del Govern liberal d'Eusebio Bardají de poder transmetre un missatge clar sobre el que succeïa a Espanya en l'opinió pública i les autoritats franceses. Tot i que el cap de govern assegurarà que el periòdic no estava sota la seva protecció, sí és possible que el Govern també financés indirectament el periòdic a través de la subscripció d'abonaments per assegurar-se'n la viabilitat, com ja havia fet amb el precedent, *L'Echo de l'Europe*.⁵⁷ No obstant això, també comptà amb la col·laboració d'un grup de refugiats piemontesos i d'alguns francesos.⁵⁸ Com explica Sophie Bustos, els articles de *Le Régulateur* generaren algunes agries polèmiques amb l'ambaixador britànic arran de les acusacions velades al governador de Santa Elena per la mort de Napoleó; el periòdic també es feu ressò de les picabaralles entre els refugiats napolitans, però fou la caiguda del Govern de Bardají el que significaria la fi del periòdic segons Bustos.⁵⁹ El redactor en cap Chapuis s'enduria aquella empresa periodística a Lisboa, on reapareixeria el periòdic.

A mitjans de segle XIX, basant-nos en les dades de Jean François Botrel, hi havia quaranta cinc llibreters a Madrid, tres dels quals eren francesos: F. Bonnat-Sarvy, Casimiro Monier i Carlos Bailly-Baillièrè.⁶⁰ Durant el Trienni Liberal tenia força activitat C. Monier, qui creà un Gabinet de Lectura en el qual es llegien diaris i llibres de procedències diverses, majoritàriament en francès. Fins al desembre de 1821 el Gabinet era al carrer Atocha, i a partir de llavors es traslladà davant del col·legi i convent de Sant Tomàs,⁶¹ on s'establiria a finals de 1822 l'SP Landaburiana. L'hispanista francès Gerard Dufour explica que es jutjà el febrer de 1824 Sauquaïre-Souligné i els seus còmplices i se'ls acusà d'intentar derrocar el sobirà, Lluís XVIII, mitjançant una conspiració de caràcter transnacional que involucrava francesos, espanyols, anglesos i italians. El fiscal general de França, Broé, presentà com a prova de càrrec dues cartes interceptades per la policia que s'adreçaven a Viodet, director del diari liberal *Le Pilote* i al duc de San Lorenzo, ambaixador espanyol a París, en les quals es feia referència al projecte d'Evaristo de San Miguel de publicar articles a la premsa francesa que havien aparegut a *L'Observateur Espagnol*, considerat el portaveu del Govern

57. S. BUSTOS, *La Nación no es patrimonio de nadie. El liberalismo exaltado en el Madrid del Trienio Liberal (1820-1823). Cortes, gobierno y opinión pública*, tesi doctoral inèdita dirigida per J. I. Marcuello Benedicto, Madrid, Universidad Autónoma de Madrid, 2017, 127-129, <https://repositorio.uam.es/handle/10486/680475>.

58. M. MORÁN ORTÍ, «Los Piamonteses en el Trienio Constitucional español», dins *L'émigration politique en Europe aux XIXème et XXème siècles. Actes du colloque de Rome (3-5 mars 1988)*, Roma, Publications de l'École Française de Rome, 1991, 227, http://www.persee.fr/doc/efr_0000-0000_1991_act_146_1_4140.

59. BUSTOS, *La Nación no es patrimonio de nadie...*, 131.

60. J. F. BOTREL, *Libros, prensa y lectura en la España del siglo XIX*, Madrid, Fundación Germán Sánchez Ruipérez, 1993, 544-545.

61. M. VÁZQUEZ ASTORGA, «Casimiro Monier y sus establecimientos para la práctica de la sociabilidad en el Madrid del siglo XIX», *Revista de Historia Jerónimo Zurita* 97, 2020, 189-218, especialment 197, <https://ifc.dpz.es/recursos/publicaciones/38/91/07vazquez.pdf>.

espanyol.⁶² Evaristo San Miguel sabia de la rellevància de la premsa, ja que havia estat un dels impulsors, redactors i directors del diari liberal exaltat madrileny *El Espectador*.⁶³

L'Observateur Espagnol fou un periòdic que es publicava dos cops per setmana, habitualment els dilluns i dijous, tot i que les primeres setmanes es va fer els dimarts i divendres. Hi ha constància que se'n publicaren cinquanta quatre números entre el 16 de setembre de 1822 i el 16 de març de 1823, tot i que no sabem del cert quin fou el darrer número. Aquesta recerca s'ha fet a partir de l'anàlisi de trenta números i dos suplementos. Les característiques formals del periòdic eren similars a la majoria dels diaris coetanis quant a mida (format foli) i a extensió (quatre pàgines). Els continguts del periòdic se centren en la vida parlamentària i els avatars de la Guerra Civil (1822-1823), amb especial atenció en l'escenari de conflictivitat vinculat a la frontera pirenaica. També s'ocupava profusament de l'activitat política clandestina i revolucionària a França, posant en relleu com els límits que s'havien establert a la llibertat de premsa a França pocs mesos abans impedien de conèixer tota aquella activitat.

Des de les mateixes pàgines de *L'Observateur Espagnol* s'havia pretès desmentir les acusacions de submissió als designis governamentals de San Miguel, però el desmentiment es convertiria en una delació velada en la mesura que es preguntava si el Govern seria culpable de subscriure alguns centenars d'abonaments amb la finalitat de garantir la supervivència del periòdic.

Quant à ce qu'ils disent que l'Observateur espagnol est payé par S. Ex. le ministre d'Etat, cette assertion est de toute fausseté. Mais s'il était vrai que le gouvernement espagnol eut souscrire á ce journal pour quelques centaines d'abonnements, afin de pouvoir le soutenir dans un double ou triple but, ce gouvernement serait-il bien coupable pour cela?⁶⁴

Resulta obvi que rere el finançament del periòdic hi havia el ministre d'estat i cap de govern, E. San Miguel, per tal de fer arribar els exemplars a diversos indrets de França i a la comunitat diplomàtica establerta a Madrid. Als arxius del Ministeri de l'Interior francès hi ha una carta de la Direcció de la Policia francesa en la qual el cap de policia s'adreça al ministre d'Afers Estrangers acusant el Govern espanyol de distribuir *L'Observateur Espagnol* entre trenta-tres diputats francesos, als vint principals cafès de París, i a una llista de comerciants, llibreters, editors i còsols comercials de la ciutat de Bordeus i de les localitats pròximes de Liborna (Libourne) i Blaia (Blayé).⁶⁵ També hi ha dues cartes més del prefecte del Departament

62. G. DUFOUR, «La Santa Alianza de los pueblos: liberales franceses y españoles en el Trienio Liberal», *Pasado y Memoria. Revista de Historia Contemporánea* 22, 2021, 109-127, especialment 119-120, DOI: <https://doi.org/10.14198/>.

63. SÁNCHEZ MARTÍN, «Afrancesados, moderados, exaltados...», 24.

64. *L'Observateur Espagnol ou la Guide des Libéraux*, 33, 10 de gener de 1823.

65. Archives Nationales, París (AN), Série police générales F⁷, 12004, carta de la Direcció de Policia adreçada al ministre d'Afers Estrangers, vescomte de Chateaubriand, 30 de març de 1823.

ment dels Pirineus Orientals en les quals comunica a la Direcció de la Policia de París que havien interceptat a Perpinyà alguns exemplars del periòdic,⁶⁶ i una altra del cap de la policia de París en la qual informa el ministre de l'Interior que han localitzat al Cafè de les Colones de París un paquet d'exemplars del periòdic arribats des de Sant Sebastià.⁶⁷ Tot plegat demostra que rere la publicació del periòdic hi havia els fons del Govern espanyol i una estratègia ben definida per a distribuir aquell periòdic entre l'elit política francesa, principalment a París, i en altres comunitats, com ara la de comerciants i diplomàtics establerta a Bordeus.

Aquella forma d'ingerència il·legal en l'opinió pública no era nova ni es practicava exclusivament a Espanya, ja que, com ha demostrat Claude Morange, el legitimista i agent informador francès Caze o Decazes havia finançat, els primers anys del Trienni Liberal, els diaris liberals exaltats *El Eco de Padilla* i posteriorment *El Independiente*, que segons el contracte haurien de ser diaris liberals d'oposició al Govern. Una informació que la mateixa ambaixada francesa a Madrid acreditaria tot i desmentir que els fons provinguessin de la policia francesa. No obstant això, una bona part dels redactors d'*El Eco de Padilla* es convertirien *a posteriori* en informants de la policia francesa.⁶⁸ Tot plegat demostra com els governs espanyol i francès atiaven i apagaven el foc de la revolució en funció dels seus interessos nacionals, i nodrien així les diverses capçaleres de premsa liberal exaltada d'informacions destinades exclusivament a generar o combatre les pors a la revolució que alimentaven les alternatives moderades, realistes o altres que pressionaven els governs.

Aquesta pràctica ha estat definida com una forma de corrupció de la premsa, coneguda amb el nom de «fons de rèptils». El Govern destinava una partida a finançar diaris i periodistes per tal que mostressin una posició més favorable als seus interessos. Les primeres recerques dedicades a aquesta pràctica foren dutes a terme per Jesús Timoteo Álvarez,⁶⁹ i recentment se n'han ocupat Lluís Ferran Toledano per a l'època isabelina⁷⁰ i María López de Ramón, la qual es fa ressò de l'opinió del duc de Maura, Gabriel Maura Gamazo, qui afirmà que a finals del segle XIX aquests fons de rèptils perderen rellevància en la mesura que els governs concedien als diaris un reguitzell de remuneracions indirectes (repartiment de creden-

66. AN, Série police générales F⁷, 12004, cartes del prefecte del Departament dels Pirineus Orientals a la Direcció de Policia, 5 i 19 d'octubre de 1822.

67. AN, Série police générales F⁷, 12004, carta del cap de la policia de la París al ministre de l'Interior, 27 de novembre de 1822.

68. C. MORANGE, «¿Quién financió *El Eco de Padilla* y *El Independiente*?, *Trienio* 8, 1986, 3-32; i SÁNCHEZ MARTÍN, «Afrancesados, moderados, exaltados...», 25-26.

69. J. TIMOTEO ÁLVAREZ, «La estructura subterránea de la prensa en la Restauración», dins L. E. OTERO, A. BAHAMONDE (ed.), *Madrid en la sociedad del siglo XIX*, vol. 1., Madrid, Alfoz, 1986, 229-248.

70. L. F. TOLEDANO, «El Estado Profundo y la manipulación de la opinión pública en España: fondos de reptiles y gastos secretos, 1808-1936», dins F. MONIER *et al.* (ed.), *El Estado profundo en la Europa Contemporánea: transparencia, corrupción y conspiración*, Granada, Comares, 2021. Per gentilesa de l'autor.

cials i despatxos d'expedients), i alhora un tracte de favor per part de l'autoritat política electe de la província.⁷¹

Els redactors de *L'Observateur Espagnol* es feren ressò de la publicació d'un periòdic en francès que es publicava a Lisboa, *Le Régulateur. Journal Politique et Littéraire*, que era el continuador del que originàriament s'havia publicat a Madrid. *L'Observateur Espagnol* es mostrava disconforme amb les notícies publicades per *Le Régulateur* de Lisboa en què s'informava de les negociacions secretes d'un tractat entre Espanya i Portugal per a fer front conjuntament a una possible agressió francesa. L'SP Landaburiana mantenia un contacte estret amb la *Sociedade Literária e Patriótica de Lisboa*, i ambdues maldaven per enfortir les relacions entre els respectius governs amb la finalitat d'establir una aliança política i militar enfront d'una possible intervenció militar exterior.⁷² D'aquesta manera, *Le Régulateur* havia passat de ser el portaveu del Govern liberal espanyol a l'exterior, quan es publicava a Madrid, a convertir-se en un nòdul més de la xarxa transnacional de revolucionaris liberals, en la qual també s'integraven aquelles dues societats. El periòdic lisboeta alhora es feia ressò de les informacions procedents de l'SP Landaburiana en les quals es denunciava el comportament displicent de San Miguel en la instrucció del procés obert contra els conspiradors del cop d'estat fallit del 7 de juliol de 1822. Aquesta qüestió ha estat analitzada profusament per S. Bustos, que ha demostrat que el cap de govern va impedir que el fiscal de la causa, Juan Paredes, processés els membres del Govern precedent.⁷³ A parer de Bustos, i en funció de la documentació diplomàtica francesa, el grau de responsabilitat del Govern en el cop no és tan nítida com la historiografia havia afirmat.⁷⁴ Ara bé, la resposta de *L'Observateur Espagnol* fou posar en valor el comportament escrupolós que havia tingut amb la instrucció de la causa San Miguel quan era el fiscal, i el respecte envers la Constitució que havia mantingut amb l'activitat com a fiscal de Paredes. Això corroborava que el cap de govern no s'havia volgut deixar endur ni pels sectors radicals dels liberalisme exaltat ni pels seus companys d'armes ni amics. Una evidència més dels vincles extremadament estrets que el periòdic mantenia amb el Govern.

Au reste, d'après une lettre que nous venons de recevoir de Lisbonne, il y a toute apparence que le Régulateur n'a répété que ce qui lui a été écrit à ce sujet, par quelques enragés du club Landaburien, qui ne cessant de déverser l'injure et la calomnie sur les personnes les plus dignes de l'estime publique par leur moralité, leurs lumières et leur patriotisme, notamment sur le ministre d'Etat, M. San Miguel. Et pourquoi ? Parce que ce grand fonctionnaire

71. M. LÓPEZ DEL RAMÓN, *La construcción histórica de la libertad de prensa*, Madrid, Publicaciones Universidad Carlos III, 22-23.

72. ROCA VERNET, «Sociedades Patrióticas en las revoluciones...».

73. BUSTOS, *La Nación no es patrimonio de nadie...*, 200-218.

74. S. BUSTOS, «Francia y la cuestión española: el golpe de Estado del 7 de julio de 1822», *Ayer* 110, 2018, 179-202.

s'est fait, avant son avènement au ministère, un religieux scrupule, dans l'instruction du procès des conspirateurs du 7 juillet, de ne pas enfreindre les règles prescrites par la loi; et que, devenu ministre, il n'a point voulu se laisser entourer par ces mêmes enragés, ni par leurs frères et amis, qui désiraient être à toute force chefs-politiques, ni plus ni moins.⁷⁵

El descrèdit de la Societat Patriòtica Landaburiana

L'SP Landaburiana esdevingué el punt neuràlgic del liberalisme exaltat radical a Madrid durant la tardor de 1822, amb vincles molt estrets amb el periòdic madrileny, *El Zurriago*,⁷⁶ rere el qual hi havia Félix Mejía, Benigno Morales i José Sáenz Urraca.⁷⁷ Les intervencions en les sessions de la societat serien reproduïdes en *El Indicador de los Espectáculos y el Buen Gusto*, que havien impulsat els comuners radicals, José Joaquín Mora i José María Carnerero, i al voltant d'*El Zurriago* es fundarien altres diaris similars, com fou *La Tercerola*, redactada per l'antic col·laborador d'*El Zurriago*, Atanasio Lescura, i Francisco Díaz Morales, o, amb posicionaments polítics propers, *El Diario Nuevo* o *El Patriota*.⁷⁸ Rere l'SP Landaburiana hi havia els liberals exaltats Juan Romero Alpuente o Ramon Adan Pardo, entre tants altres. Les crítiques de la premsa moderada i ultra francesa a les societats patriòtiques foren recurrents des del seu origen, com ha constatat J. R. Aymes⁷⁹ a través de l'anàlisi dels articles sobre la Fontana de Oro apareguts durant l'any 1821 al *Journal des Villes et des Campagnes et la Feuille Parisienne, Réunis*. Aquests articles defineixen la societat com un espai en el qual es professen les opinions incendiàries per a fomentar l'agitació dels sectors més populars dels assistents. Però s'obvien les comparacions i l'ús de terminologia política formulada durant la Revolució Francesa, fet que temperarà la percepció d'amenaça vinculada a una cultura liberal revolucionària transnacional. Tot canviarà arran del fallit cop d'estat del 7 de juliol de 1822, en el qual s'exacerbarà una exegesi més revolucionària de la Constitució de 1812 emfasitzant les similituds amb la Revolució Francesa.

L'Observateur Espagnol presenta l'SP Landaburiana com un nucli de revolucionaris radicals dels quals es desvinculà la Milícia Nacional Voluntària i el Govern liberal exaltat de San Miguel. Els redactors vertebraran aquest relat a partir de les crítiques pronunciades contra Félix Mejía, que havia estat expulsat de la Milícia

75. *L'Observateur Espagnol ou la Guide des Libéraux* 33, 10 de gener de 1823.

76. A. ROMERA VALERO, *El Zurriago (1821-1823). Un periódico revolucionario*, Cadis, Fundación Municipal de Cultura del Ayuntamiento, 2006; M. RUIZ JIMÉNEZ, *El liberalismo exaltado. La confederación de comuneros españoles durante el Trienio Liberal*, Madrid, Editorial Fundamentos, 2007; S. BUSTOS, «El Zurriago: ciudadanía comprometida», dins O. LUJÁN, L. CANALIAS (coord.), *Los embates de la modernidad: Debates en torno a la ciudadanía, el liberalismo, el republicanismo, la democracia y los movimientos sociales*, Bellaterra, Publicacions Universitat Autònoma de Barcelona, 2017, 45-60.

77. GIL NOVALES, *Las sociedades patrióticas (1820-1823)*..., 1041 i 1055.

78. SÁNCHEZ MARTÍN, «Afrancesados, moderados, exaltados...», 25.

79. AYMES, «La situación política de España en 1821...», 212-216.

Nacional quan intentava aconseguir el control d'aquesta. Mejía s'havia convertit en l'adversari de San Miguel, qui, al capdavant del Batalló Sagrat, unitat de voluntaris liberals formada íntegrament per militars, havia aturat la guàrdia reial insurreccionada el 7 de juliol de 1822. S'insistia que calia evitar que els interessos personals de Mejía portessin a l'enfrontament i al desordre, i s'apel·lava als liberals exaltats perquè no s'apiadessin de Mejía com havia intentat fer el seu company, Benigno Morales, des de la tribuna de la Landaburiana.

Les opinions, sur cet événement, varient beaucoup, et il ne manque pas de gens qui croient que toute cette histoire a été arrangée entre les frères et amis du club de Saint Thomas, pour attirer l'attention et l'intérêt du public sur Mejia; mais c'est bien inutilement, car jamais la saine partie de la nation espagnole ne prendra le moindre intérêt á un infame libelliste, qui, depuis plus d'un an, a fait tant d'efforts pour déchirer le sien de sa patrie, y porter le trouble, le désordre, et la défiance; armer les citoyens les uns contre les autres et livrer ce beau pays a toutes les horreurs de l'anarchie, ainsi que nous l'avons démontré dans nos précédents numéros; c'est, en un mot, un enjôleur plus méprisable encore que les Trappiste et les Merino.⁸⁰

Les notícies del periòdic obviaren qui participava en les sessions de la Landaburiana més enllà de focalitzar la seva atenció sobre Felix Mejía, Benigno Morales i Juan Romero Alpuente amb l'objectiu d'oferir una imatge de la societat com un espai absolutament minoritari i radicalitzat. D'altra banda, també s'alimentarà la percepció que l'SP Landaburiana era un espai d'atracció de conspiradors i espies europeus que pretenien desestabilitzar el règim constitucional espanyol de la mateixa manera que s'havia fet a l'hora d'interpretar el club de jacobins de París.

Mais, au reste, qu'y a-t-il de si étrange de trouver ici des individus aussi dévergondés, aussi dépourvus de respect humain ? N'en avons-nous pas vu des milliers en France couverts du bonnet rouge ? Beaucoup de ceux-ci étaient des agents secrets de certains grands personnages émigrés, et qui étaient payés par eux pour exciter le peuple, non directement à la révolté contre le gouvernement d'alors, mais bien à toutes sortes de défiances contre les meilleurs patriotes, et à l'effusion du sang des personnes de tout sexe et de tout âge, le tout pour dégouter la masse de la nation du régime constitutionnel; et la plupart de ces monstres jouissent aujourd'hui d'une pension alimentaire à la charge de l'Etat !... Il en est plus de 5 que nous pourrions nommer.⁸¹

Les recerques d'Eva Latorre han demostrat com l'SP Landaburiana va rebre en una sessió privada Andreas Luriotis, emissari del Govern grec d'Alexandros Mavrokordatos, per tal d'aconseguir una aliança amb el Govern espanyol. San Miguel va

80. *L'Observateur Espagnol ou la Guide des Libéraux* 37, 22 de gener de 1823.

81. *L'Observateur Espagnol ou la Guide des Libéraux* 30, 28 de desembre de 1822.

rebre'l, però la notícia no transcendí, com tampoc no va fer-ho la reunió secreta amb diversos membres de l'SP Landaburiana. No obstant això, premsa liberal la exaltada i radical es va fer ressò de les demandes d'aliança dels pobles europeus contra els governs despòtics, fet que ha estat interpretat per Latorre com una «campanya mediàtica de la comuneria en favor de Grècia», i fins i tot de la possible aliança dels revolucionaris grecs amb la república nord-americana.⁸² Luriotis atorga rellevància a la societat per pressionar el Govern de San Miguel i alhora per la seva adhesió a la causa internacionalista, com havien demostrat algSPuns dels seus membres exigint el suport del Govern espanyol al règim liberal napolità. L'SP Landaburiana esdevé un espai transnacional en el qual es manifesten les solidaritats entre els pobles lliures i es promou l'aliança entre els seus governs, com també succeirà amb l'intent d'establir una aliança amb Portugal. A finals de desembre de 1822 un grup de liberals exaltats, propers a l'SP Landaburiana, sol·licitaren als liberals britànics que ajudessin el general napolità Guiglelmo Pepe en la seva expedició a Calàbria per, des d'allí, traslladar-se posteriorment a Grècia, de la mateixa manera que ho faria un grup de liberals portuguesos, més reduït que el d'espanyols.⁸³ Aquells intents no reeixiren però provaren l'existència d'una xarxa transnacional que compartia una cultura revolucionària comuna en la qual la Constitució de 1812, l'estratègia revolucionària del Pronunciamiento, la llibertat de premsa, les societats patriòtiques i un reguitzell de referències a herois, heroïnes i màrtirs eren elements fonamentals.

El Govern de San Miguel, des de les pàgines de *L'Observateur Espagnol*, insistirà a presentar l'SP Landaburiana com un espai quasi republicà en la mesura que es qüestionà la inviolabilitat del monarca, la supremacia del discurs catòlic emanat de Roma o el comportament del Govern.⁸⁴ Els mateixos debats s'estaven produint en la Tertúlia Patriòtica de Lacy a Barcelona, però la llunyania i el desinterès governamental per aquesta permetria la projecció del liberalisme exaltat radical al capdavant de les institucions locals i regionals. *L'Observateur Espagnol* emfasitzaria que la tribuna de l'SP Landaburiana es convertiria en un espai de calúmnies i insults, i ho exemplificaria a partir del terme *pastelero*, que si bé inicialment s'emprava per a denunciar els comportaments moderats, corruptes i àvids de riquesa, posteriorment s'utilitzaria sistemàticament per a definir el comportament de tots aquells que no formaven part de l'SP Landaburiana o no s'hi identificaven.⁸⁵ El periòdic es faria ressò de com el diputat liberal, Vicente Bertrán de Lis, havia enviat una petició al cap polític de Madrid, Juan Palarea, qui havia estat un dels fundadors de la societat, per a tancar-la, que finalment seria clausurada adduint problemes estructurals de l'edifici del convent de Sant Tomàs, que amenaçava d'esfondrar-se. Però abans Bertrán de Lis seria objecte de la reprovació dels oradors de l'SP Landaburiana i dels redactors d'*El Patriota*,⁸⁶ que era un diari afí al liberalisme

82. LATORRE, *Filobelenismos hispánicos...*, 410-428.

83. LATORRE, *Filobelenismos hispánicos...*, 441-443.

84. *L'Observateur Espagnol ou la Guide des Libéraux* 40, 2 de febrer de 1823.

85. *L'Observateur Espagnol ou la Guide des Libéraux* 28, 19 de desembre de 1822.

86. *L'Observateur Espagnol ou la Guide des Libéraux* 41, 5 de febrer de 1823.

exaltat radical de Madrid. Tot i els intents de Mejía i Morales per a trobar un nou local per a l'SP Landaburiana, l'acció del liberalisme exaltat a les institucions assoliria el seu objectiu de desarticular el liberalisme exaltat radical.

On dit que les Mejia, les Morales et compagnie, fameux orateurs de ce club, sont à la recherche d'un nouveau local; mais qu'ils y prennent garde, ils courent le risque d'être enfouis partout dans des décombres. Il paraît que ces messieurs avaient un noir pressentiment de ce qui vient de leur arriver, car dans leurs dernières réunions ils se sont plaint avec amertume du délaissement de leur tribune populaire. Nous plaignons surtout ce pauvre Patriote espagnol, qui s'alimentait des discours prononcés par les nouveaux Marat; ce qui le conduisait droit à la célébrité et à la fortune, et, pour certaines gens, tous les moyens sont bons pour parvenir à ce double but.⁸⁷

Interpretar el Trienni Liberal en funció de la Revolució Francesa

Des de les pàgines de *L'Observateur Espagnol* s'empraran els conceptes i categories polítiques forjades durant la Revolució Francesa per tal de reduir l'abast de l'impacte que tenia la cultura liberal revolucionària transnacional i el discurs contrarevolucionari o reialista en la premsa francesa. Així, hi haurà un interès persistent per desvincular les societats patriòtiques dels clubs de jacobins. Mentre que la premsa francesa legitimista, sota el guiatge del *Journal de Debats*, considerava aquestes societats com unes plataformes idònies per a exaltar les passions del poble amb la presència de periodistes abrandats, *L'Observateur Espagnol* contrarestavava aquella representació recordant que les societats patriòtiques eren legals, i les diferenciava dels clubs de jacobins. Tot i això, quan s'ocuparia de l'SP Landaburiana insistiria en les similituds que tenia amb els clubs de jacobins perquè també hi havia un niu de partidaris dels sectors més radicals del liberalisme, que identificava amb els *enragés* de la Revolució Francesa.⁸⁸ Per altra banda, també responsabilitzava els espies secrets que anaven sota la direcció dels representants diplomàtics per estendre les opinions radicals que havien sembrat la desconfiança entre els patriotes i exaltaven els ànims del poble de Madrid. Alhora es feia ressò de com els diaris ultres de París utilitzaven aquells comportaments que desacreditaven la causa de l'Espanya constitucional.

Il y a surtout parmi nous une multitude d'espions, même auprès de certains agents diplomatiques, et qu'a rendre compte, à l'extérieur, des choses qu'ils envisagent au goût des personnes qui les salarient, et pour justifier l'utilité de leurs services. C'est de ce chantier que proviennent tous les fagots, que nous voyons sans cesse se renouveler dans les journaux ultras de Paris, et c'est ainsi que notre cause, qui est la plus belle du monde, peut être

87. *L'Observateur Espagnol ou la Guide des Libéraux* 41, 5 de febrer de 1823.

88. *L'Observateur Espagnol ou la Guide des Libéraux* 30, 28 de desembre de 1822.

exposée à quelque défaveur dans l'opinion et dans les cabinets des puissances étrangères.⁸⁹

Tant l'SP Landaburiana com els redactors d'*El Zurriago* seran definits com a *enragés*. L'objectiu d'aquestes identificacions era reduir a la mínima expressió l'abast del liberalisme exaltat radical al considerar-se que era un grupuscle de demagogs i xarlatans. Aquesta anàlisi vindrà reforçada amb la identificació de Mejía amb el periodista jacobí, radical i robespierrista, Jean-Paul Marat, i d'*El Zurriago* amb *Le Père Duchesne*, que editava Jacques-René Hébert, líder dels *exagérés* que es reunien al club dels Cordeliers. De nou emergia el desig de distingir el liberalisme exaltat d'un grup petit de radicals que reclamaven mesures excepcionals, que anirien acompanyades d'un bany de sang. Tot plegat era utilitzat pels sectors ultraradicals per a insistir en la necessitat d'intervenir a Espanya en la mesura que els liberals espanyols eren equiparats amb els jacobins radicals, fet que evocava la por del ressorgiment de la Revolució i de les violències associades a aquesta.

Que les ultras nous jettent à la tête la licence scandaleuse du Zurriago, et que, semblables aux factieux qui commettent toutes sortes d'excès pour prouver que nous sommes dans l'anarchie, ils payent aussi des écrivains pour troubler l'opinion et rendre odieuse la liberté, ce sont des choses que nous avons prévues et que nous avons dites depuis de long temps. Mais si le *Journal des Débats* parlait avec sincérité, il avouerait franchement que la nation a résisté aussi à cette épreuve; que tous les espagnols judicieux ont entendu avec mépris les calomnies des ennemis de l'union, et ont rejeté avec horreur les exagérations des démagogues; et l'on pourrait même ajouter qu'il n'est pas éloigné le jour auquel on connaîtra, jusqu'aux plus simples, quels sont les vrais patriotes et ceux qui n'en ont que l'apparence; alors les moins habiles verront le perfide machiavélisme des ennemis de la liberté.⁹⁰

De la mateixa manera que s'havia estès una interpretació del jacobinisme a França en què es vinculava la seva deriva radical a l'acció d'una minoria d'agents finançats pels nobles emigrats francesos, a Madrid s'alimentaria la idea que rere les opinions de Mejía i altres hi havia els interessos dels reialistes per tombar el règim constitucional espanyol. Aquests rumors pretenien demostrar que els excessos del liberalisme exaltat radical eren responsabilitat dels contrarevolucionaris i, per tant, el Govern havia de mostrar-se atent davant de possibles derives revolucionàries i contundent en la seva resposta. Els liberals exaltats havien d'evitar que s'estengués un clima de violència i divisió que allunyés el poble i afavorís la derrota de la revolució.

89. *L'Observateur Espagnol ou la Guide des Libéraux* 30, 28 de desembre de 1822.

90. *Supplément au n° 30 de L'Observateur Espagnol ou la Guide des Libéraux*, 29 de desembre de 1822.

Toutefois, nous devons avouer qu'il n'est pas sans mérite c'est un second Père Duchêne comme écrivain, et un nouveau Marat come orateur. Aussi dit-on que ses talents sont encouragés par la régence des *feotas* et le Pavillon-marsans, comme l'étaient à une autre époque en France certains jacobins, par de grands personnages émigrés, et qui jouissent aujourd'hui d'une pension sur la liste civile, en récompense des services qu'ils ont rendus à la royauté. En effet, plus une révolution se souille d'excès, plus il y a lieu de compter sur une contre-révolution. Mais espérons que nous aurons toujours des Cortés et un ministère asses sages, pour nous préserver de ces écueils, et que notre révolution ne ressemble jamais en rien à celle de la France.⁹¹

L'Observateur Espagnol feia palès que aquells grupuscles no s'havien fet amb el control de cap institució, ni local ni nacional, i Madrid no era la Comuna de París de 1793;⁹² per tant, s'insistia que aquells exaltats radicals eren uns *enragés*, en definitiva, una minoria. És així com es produeix una desvinculació absoluta entre l'SP Landaburiana i el liberalisme exaltat que governa les institucions.

«[...] Le Courrier de Londres, du 26 décembre, a dit que le club landaburien, critique et censure le gouvernement et les Cortés, comme le club des jacobins censurait et dominat la convention nationale de Paris». Nous insérons ce paragraphe du courrier, dit notre contrer *l'Espectador*, autant pour démentir la calomnie qu'il contient (car jamais deux douzaines de misérables excrécés de tous les hommes de bien, ne donneront la loi aux autorités constitutionnelles de l'Espagne), que pour appeler l'attention des sortes et du gouvernement, sur les inconvénients qui peuvent résulter des prétextes fournis aux journaux ministériels étrangers, pour dire que l'Espagne est régie par une faction aussi méprisable.⁹³

L'SP Landaburiana era un òrgan a clausurar perquè corrompia el liberalisme exaltat, mentre que en altres indrets com Barcelona la Tertúlia Patriòtica de Lacy es convertí en l'autèntic artífex de la vertebració del liberalisme exaltat, que li permeté actuar coaccionant o pressionant políticament per incidir en la dinàmica política de la ciutat de Barcelona. L'objectiu principal del liberalisme exaltat tant a Barcelona com a Madrid seria desvincular-se dels excessos que s'havien produït durant la Revolució Francesa, i d'aquesta manera es publicarien nombrosos articles que contraposarien l'acció violenta i sanguinària de la francesa en comparació amb el que havia succeït al Trienni Liberal.⁹⁴ Durant els mesos següents aquella argumentació s'estendria a la premsa d'altres ciutats i proliferarien nombrosos articles

91. *L'Observateur Espagnol ou la Guide des Libéraux* 36, 19 de gener de 1823.

92. *L'Observateur Espagnol ou la Guide des Libéraux* 28, 19 de desembre de 1822.

93. *L'Observateur Espagnol ou la Guide des Libéraux* 40, 2 de febrer de 1823.

94. *Supplément au n° 30 de L'Observateur Espagnol ou la Guide des Libéraux*, 29 de desembre de 1822.

en els quals es compararien els processos revolucionaris. Un exemple paradigmàtic és el següent text, publicat en l'òrgan de premsa del liberalisme exaltat comuner.

Semejanzas que ofrece la revolución de Francia con la de España

En Francia se derramó por el furor revolucionario mucha sangre de inocentes y desarmados. En España, la de los criminales mismos, cojidos con las armas fratricidas en las manos, se economiza y se conserva.

En Francia decapitaron a su rey; en España se le obedece y respeta. En toda Francia había tribunales revolucionarios. En España no falta un pueblo donde no haya juicios de conciliación.

En Francia la grandeza era la más aristócrata y enemiga de la libertad. En España por la mayor parte la grandeza es uno de los apoyos del sistema constitucional.

En Francia se insultaba a los representantes de las naciones extranjeras, y en España se respetan lo mismo que si fuesen amigos de nuestra libertad.

En Francia se declaró la bancarrota. En España se consolida la deuda nacional extranjera.

En Francia la guardia real protegió la persona del rey de los ataques del furor revolucionario. En España la guardia del rey ataca al pueblo, y este defiende al rey y hace detener la victoria a su sola voz.⁹⁵

Aquell joc de miralls no s'acabarà amb la invasió de les tropes franceses l'abril de 1823, sinó que fins i tot augmentarà als anys següents quan en els reports francesos sobre l'actuació dels exaltats radicals s'accentuï la violència de les seves accions. Un cas paradigmàtic és el d'Antoine Rotten, que s'havia erigit en la màxima autoritat de Catalunya del juny a l'octubre de 1823, quan el capità general, Francisco Espoz y Mina, estava convalescent d'una ferida al camp de batalla. En el dossier que el Ministeri de l'Interior francès li dedicarà, es descriurà la seva acció política a Barcelona com el terror revolucionari, posant en relleu les similituds amb la França de 1793-1794.⁹⁶ D'aquesta manera, es feia evident que el discurs de la por a la revolució tenia una dimensió transnacional, com ha demostrat Adam Zamoyski,⁹⁷ però alhora era a França on aquest incidia més en el Govern. D'acord amb Basabe, el ministre d'Exteriors francès, el vescomte de Chateaubriand, argumentava el 1823 que, si bé a França no s'havia portat cap espanyol davant dels tribunals per haver participat en les insurreccions liberals de 1821 i 1822, sí tenia informació del trasllat del diputat Noël Nantil a Espanya per a fomentar un cop d'estat a França.⁹⁸ Això

95. *Diario Constitucional Político y Mercantil de Barcelona* 31, 31 de gener de 1823, 4.

96. J. ROCA VERNET, «La violencia política del liberalismo exaltado durante el Trienio Liberal. La defensa del régimen constitucional desde Barcelona», *Pasado y Memoria. Revista de Historia Contemporánea* 22, 155-186, especialment 174, DOI: <https://doi.org/10.14198/PASADO2021.22.05>.

97. A. ZAMOYSKI, *Phantom Terror. The threat of Revolution and the repression of liberty 1789-1848*, Londres, William Collins, 2014.

98. BASABE, «Francia y la «Revolución española...», 107.

feia palès que pels conservadors francesos l'amenaça d'extensió revolucionària podia concebre's com a real.

Convençuts de derrotar l'intervencionisme francès

Les recerques sobre la història de la invasió dels Cent Mil Fills de Sant Lluís ha pres una nova volada en les darreres dècades. Els estudis d'Emilio la Parra,⁹⁹ Gonzalo Butrón,¹⁰⁰ Laurent Nagy,¹⁰¹ Mark Mazower¹⁰² i Rosario de la Torre del Río¹⁰³ han corroborat la interpretació que rere la invasió no hi havia cap mandat de la Santa Aliança aprovat en el Congrés de Troppau, sinó que hi havia els interessos nacionals del Govern francès que adduïen la necessitat de respondre a la petició d'ajuda feta per Ferran VII, cosí del rei de França, Lluís XVIII. L'anhel de recuperar una posició central en la política internacional, de recuperar l'orgull nacional malmès per les derrotes de l'etapa napoleònica i sobretot la voluntat d'unir les discrepàncies polítiques franceses al voltant d'una acció militar exterior foren cabdals.

En aquells anys el poder de la premsa esdevindrà el quart poder, com afirma L. Nagy, fent palesa la seva capacitat de pressionar el Govern per forçar una intervenció militar exterior que pogués aturar l'extensió del fenomen revolucionari en territori francès.¹⁰⁴ L'existència d'una cultura liberal revolucionària transnacional havia despertat les pors de les elits moderades i contrarevolucionàries franceses,¹⁰⁵ que volien aturar un nou esclat revolucionari forçant la intervenció militar en territori espanyol. Les recerques de L. Nagy han demostrat que no es produí una continuïtat entre el discurs republicà del jacobinisme radical del 1792-1794 i el liberalisme revolucionari transnacional, sinó que més aviat la continuïtat s'establí amb el bonapartisme liberal de l'Imperi dels Cent Dies.¹⁰⁶ D'aquesta manera, es reivindicava la continuïtat de l'imperi napoleònic a través del rei de Roma, Napoleó II, i

99. E. LA PARRA, *Fernando VII: un rey deseado y detestado*, Barcelona, Tusquets, 2018; i E. LA PARRA, *Los cien mil hijos de San Luis*, Madrid, Síntesis, 2007.

100. G. BUTRÓN, «La quimera del “mezzo termine”: La contribución franco-británica a la caída del absolutismo peninsular», *Ayer* 41, 2001, 63-84; i G. BUTRÓN, «From Hope to Defensive-ness”: The Foreign Policy of a Beleaguered Liberal Spain, 1820-1823», *The English Historical Review* 133, 2018, 570-571, DOI: <https://doi.org/10.1093/ehr/cey138>.

101. NAGY, «La Sainte-Alliance des Peuples...».

102. M. MAZOWER, *Governing the world: The History of an Idea, 1815 to the Present*, Allen Lane, Penguin Books, Londres, 2012.

103. R. DE LA TORRE DEL RÍO, «El falso tratado secreto de Verona de 1822», *Cuadernos de Historia Contemporánea* 33, 2011, 284-293, <https://revistas.ucm.es/index.php/CHCO/article/view/37950>.

104. L. NAGY, «L'encre avant la poudre. Le traitement des «affaires d'Espagne» dans la presse d'opinion parisienne durant Trienio Liberal (1820-1823)», *El Argonauta Español* 17, 2020, <http://journals.openedition.org/argonauta/4077>, DOI: <https://doi.org/10.4000/argonauta.4077>.

105. DUFOUR, «La campagne de presse des Amis de la Religion...», 31-49.

106. L. NAGY, «Les mots d'insurrection sur les Pyrenees: chansons et proclamations seditieuses en circulation sur le cordon sanitaire durant le Trienio Liberal», *Historia Constitucional* 20, 2019, 545-58, DOI: <https://doi.org/10.17811/hc.v0i20.564>.

l'establiment de la Constitució de 1791.¹⁰⁷ El liberalisme exaltat radical espanyol participava activament d'aquesta cultura liberal revolucionària transnacional, però la premsa francesa recuperà la llegenda negra de la revolució vinculada al terror, al radicalisme dels *enragés* i dels *hebertistes*, i al Govern revolucionari de la República, per tal d'atemorir les elits polítiques i forçar la intervenció armada. No obstant això, possiblement aquesta proliferació de notícies sobre la revolució espanyola també causà l'efecte crida entre una part dels bonapartistes i republicans francesos, que perceberen el Trienni Liberal com una oportunitat per a fer renéixer el procés revolucionari.

Mentre la premsa ultra i moderada francesa pressionava, entre els liberals exaltats espanyols s'estenia el convenciment que la voluntat del Govern francès no coincidia amb la dels seus ciutadans ni militars, raó per la qual s'apel·lava a mantenir la calma enfront d'una possible intervenció armada a Espanya. Així quedava palès en el discurs que el ciutadà Josep de Portell proferí des de la tribuna de la Tertúlia Patriòtica de Lacy:

Portell anunció que había leído una carta de Francia en que se aseguraba el miedo que habían cobrado los cobardes ultras por la aproximación de algunas de nuestras tropas a la frontera, de donde dedujo que nada debemos temer de la guerra de nuestros vecinos, pues «el pueblo francés» (dijo) «es liberal por... convencimiento, y nada importa que aquel gobierno piense del modo que guste, si los franceses y el ejército son tan Buenos que de esperar es, y lo sé, que harán bien pronto su revolución, y en verdad que no perdonarán a sus enemigos, a los verdugos del inmortal BERTON [...]».¹⁰⁸

La convicció era tan profunda que més d'una dècada després, quan E. San Miguel escriuria la història d'aquells dies encara presentaria la invasió francesa com una intervenció impopular entre els ciutadans francesos, contraris a la dinastia dels Borbons. San Miguel es feia ressò de la gran quantitat de conxorxes revolucionàries descobertes a França que posaven en relleu «el estado de descontento, de agitación y efervescencia en que se hallaban entonces la mayor parte de ánimos».¹⁰⁹ Paral·lelament, com apunten Pedro Rújula i Manuel Chust, hi havia el convenciment absolut que en cas d'invasió francesa es recuperaria l'esperit patriòtic de la Guerra del Francès (1808-1814) i es podria rebutjar l'avenç de les tropes franceses.¹¹⁰ Per tant, per als liberals exaltats semblava evident que d'una manera o altra la inter-

107. I. CASTELLS, J. ROCA VERNET, «Napoleón y el mito del héroe romántico. Su proyección en España (1815-1831)», *Hispania Nova* 4, 2004, http://hispanianova.rediris.es/4/articulos/04_001.pdf.

108. *Diario Constitucional Político y Mercantil de Barcelona*, 335, 1 de desembre de 1822, sessió de la Tertúlia Patriòtica de Lacy del 24 de novembre de 1822.

109. E. SAN MIGUEL, *Observaciones sobre la historia moderna del siglo XIX. Desde la Guerra de la Independencia hasta la caída del Gobierno Constitucional en 1823*, Castellón, Oficina de Gutiérrez, 1835, 137.

110. P. RÚJULA LÓPEZ, M. CHUST, *El Trienio liberal. Revolución e independencia (1820-1823)*, Madrid, Catarata, 2020, 167.

venció francesa no assoliria els seus objectius, i fins i tot podia significar l'acceleració de l'extensió del fenomen revolucionari a l'altra banda dels Pirineus.

Aquesta recerca demostra de quina manera els governs liberals espanyols van maldar per frenar aquest procés d'equiparació del liberalisme exaltat amb el jacobinisme radical de la Revolució Francesa. El Govern exaltat d'Evaristo San Miguel fou el que més esforços va dedicar-hi, conscient de la necessitat d'influir directament sobre l'opinió pública francesa per tal d'incidir en favor de les elits franceses que no eren partidàries de la intervenció militar a Espanya. El liberalisme exaltat havia descobert la rellevància de la premsa i la capacitat que tenia aquesta per a pressionar sobre els governs constitucionals. Malauradament havia obviat que no n'hi havia prou a escriure un diari en francès, sinó que calia que els articles fossin publicats a les principals capçaleres periodístiques de París, que comptaven amb una bona reputació per a desmentir les opinions formulades sobre Espanya per la premsa ultra, i així també es podria incidir sobre l'opinió del Govern. L'opinió pública nacional encara no s'havia vertebrat en la mesura que els diaris de la perifèria tenien poca capacitat d'influir en les autoritats nacionals, i eren els diaris de la capital els únics capaços d'incidir sobre la política governamental, en la mesura que podien afavorir mobilitzacions que pressionessin les autoritats. Per tant, si s'incidís sobre les elits polítiques establertes a París i en alguns dels principals centres de sociabilitat política informal, com eren els cafès parisencs, potser es podria pressionar el Govern.

Conclusions

Des de *L'Observateur Espagnol* es posarà molt d'èmfasi a contrarestar la representació de la revolució espanyola que es difonia als diaris francesos a partir dels centres de la cultura revolucionària transnacional (SP Landaburiana, Tertúlia Patriòtica de Lacy, així com la premsa vinculada a aquestes societats, etc.). Per a fer-ho, la premsa francesa havia desempolsegat les categories polítiques que s'havien forjat durant la Revolució Francesa per associar la revolució espanyola a la imatge d'un procés violent, radical, republicà i subversiu socialment. Durant els anys vint es conformaren certes formes de solidaritat internacional entre liberals, i en alguns casos s'articularen propostes de caràcter transnacional a partir de xarxes de revolucionaris que abastaven horitzons polítics que anaven més enllà del triomf del liberalisme en un espai nacional. El liberalisme exaltat radical participà d'una cultura liberal revolucionària transnacional que abastà diversos liberals de procedències distintes, tant europees com americanes, però alhora despertà les suspicàcies i les discrepàncies amb el liberalisme que estava al capdavant de les institucions liberals d'abast nacional. Aquest era refractari al desenvolupament de projectes liberals revolucionaris que anessin més enllà del seu horitzó nacional, i alhora pretenia garantir l'ordre constitucional i evitar les ingerències internacionals.

Així, *L'Observateur Espagnol* maldaria per desvincular el liberalisme exaltat del caràcter governamental del liberalisme radical que mirava de projectar-se a través de les xarxes revolucionàries transnacionals. Tot i que el periòdic no tenia un projecte transnacional, sí tenia clar un objectiu internacional, que era oferir-se com a

far o guia dels liberals francesos per tal que pressionessin el seu Govern i el forcessin a emprendre una política no intervencionista. Alhora, amb la difusió de les insurreccions liberals, el periòdic es feia ressò del clima de rebuig i protestes que generava el Govern francès entre els seus ciutadans, fet que els havia d'animar a pressionar-lo fins a fer-lo decantar. El tancament de l'SP Landaburiana significaria la desarticulació del liberalisme exaltat radical a Madrid, que no podria rearmar-se en la mesura que pocs mesos després es produiria la fugida de la ciutat del Govern, dels diputats i del monarca, arran de l'amenaça de les tropes franceses. Res a veure amb el que succeiria a Barcelona, on la ciutat es radicalitzaria gradualment en la mesura que el liberalisme exaltat radical compartís el poder municipal amb altres grups exaltats i estigués al capdavant de la Milícia Nacional. A partir del mes de juliol el setge sobre la ciutat acceleraria l'adopció de mesures populars i rupturistes basades en l'exercici de la violència física i simbòlica.¹¹¹

Les categories i arguments conspiranoics formulats durant la Revolució Francesa per a desacreditar els revolucionaris ressorgiren de nou arran de les revolucions de 1820 i s'estendrien per desacreditar la cultura liberal revolucionària transnacional i la mateixa revolució liberal espanyola. La reutilització d'aquells arguments demostra que també hi hagué una cultura antirevolucionària transnacional que es nodria d'arguments i referències procedents de la mitificada Revolució Francesa.¹¹² El llenguatge i discursos de la cultura contrarevolucionària transnacional fou més homogeni que el de la cultura revolucionària, que en territoris com Espanya defugí vincular-se amb categories procedents de la Revolució Francesa, i quan les similituds eren inequívokes se'n feia traduccions per a emmascarar-les. Aquells anys es configurà una cultura liberal revolucionària transnacional que maldava per esquivar les desconfiances dels governs nacionals enfront de qualsevol acció revolucionària que connectés revolucionaris de diversos territoris europeus.

Durant el Trienni Liberal els governs liberals espanyols augmentarien les seves accions per a incidir sobre l'opinió de la ciutadania francesa, dels seus representants polítics i dels governs europeus, en la mesura que creixia l'amenaça d'una intervenció exterior armada. La publicació de diverses capçaleres de premsa en francès per a distribuir els seus exemplars més enllà de l'espai nacional posa en relleu el poder que s'atorga a la premsa a l'hora d'influir en els governs constitucionals. També es fa palesa la percepció estesa que les mobilitzacions i la premsa de la capital determinaven el rumb del Govern, mentre que allò que succeïa a d'altres ciutats o territoris no tenia un efecte tan immediat. Per tant, durant els anys del Trienni Liberal l'opinió pública nacional és incipient i en procés de formació, i alhora conviu amb la presència d'una opinió pública internacionalitzada que es fonamenta en opinions formulades al voltant de les institucions liberals de repre-

111. ROCA VERNET, «La violencia política del liberalismo exaltado...».

112. F. J. RAMÓN SOLANS, F. J. «La hidra revolucionaria. Apocalipsis y antiliberalismo en la España del primer tercio del siglo XIX», *Hispania* 77(256), 2017, 471-496, DOI: <https://doi.org/10.3989/hispania.2017.014>.

sentació nacional, és a dir, la que es configura al voltant de les capitals polítiques europees (essencialment París, Madrid, Lisboa i Londres).

La por al liberalisme exaltat radical com a articulador d'una cultura liberal revolucionària transnacional va suposar una atenció màxima a tot allò que succeïa a Madrid per a poder desarticular-lo. Això va afavorir que en altres ciutats, com ara Barcelona, el liberalisme exaltat radical assolís el control de les institucions aprofitant un cert desinterès governamental i alhora les limitacions institucionals per tal d'incidir en l'opinió dels ciutadans. La cultura liberal transnacional es descentralitzava per articular-se en forma de xarxa a través d'aquelles ciutats en les quals era més senzilla la circulació de persones i idees per qüestions que sovint anaven més enllà de la política. Una vegada va fracassar la percepció naïf que es podia influir en els governs estrangers a través de condicionar l'opinió dels ciutadans de les seves capitals, va sorgir l'interès per encendre la teia de la revolució en les localitats més proclius a l'esclat revolucionari.